

تأثیر دعا کردن بر زندگی انسان از منظر قرآن و روایات شیعه^۱

- چکیده

در همه‌ی مذاهب اسلامی به دعا توجه شده است که از میان همه‌ی این مذاهب، دعا در شیعه جایگاه ویژه‌ای دارد. دعا در لغت به معنای (ندا و صدازدن) است و در اصطلاح به این معناست که فرد پایین از فرد برتر و بالاتر با حالت خضوع چیزی را طلب کند. در واقع یکی از بزرگترین نعمت‌هایی که خداوند به بندگانش فرموده این است که همواره در خانه‌شان را به روی آنها باز گذاشته است. ضرورت پرداختن به این موضوع از این جهت است که دعا کردن تأثیر و نقش مهمی می‌تواند در زندگی انسان‌ها داشته باشد. اما غالب بندگان از این نعمت الهی غافل می‌شوند و آنطور که باید از دعا استفاده نمی‌کنند. اما اهل بیت دعا را به عنوان سلاح مؤمن و برترین عبادت معرفی کرده‌اند. بنابراین برای بدست آوردن این سلاح با رجوع کردن به آیات و روایات پیرامون دعا پرداخته تا مؤمنان از این نعمت بزرگ بهره‌مند شوند. این موضوع در علوم مختلفی چون روایی، قرآنی، اخلاقی قابل بررسی بوده که در این مقاله با رویکرد قرآنی - روایی به آن پرداخته شده است. ساختار این مقاله به صورت توصیفی، تحلیلی بوده و نوع جمع‌آوری اطلاعات به صورت متنی - کتابخانه‌ای انجام شده است. محور مورد بررسی این نوشتار جایگاه و اهمیت دعا و نقش حضور قلب در دعا و تأثیر قضا و قدر الهی در تغییر سرنوشت انسان و آثار فردی و اجتماعی دعا که بر زندگی انسان تأثیر می‌گذارد می‌توان مشاهده کرد و همواره باید این سلاح ذکر و دعا کردن را در کنار خود نگه داشت تا از آثار خوب آن همیشه بهره‌مند شد.

- کلیدواژه‌ها: دعا - اثر - شیعه - قرآن - روایات - زندگی انسان

^۱ نسرين يیگی، طلبه پاره وقت مدرسه علمیه امام حسن مجتبی (علیه السلام)

دعا و راز و نیاز به درگاه آفریدگار بی نیاز همواره جزء اساس دین است. یعنی قبل از اینکه ابزار زندگی باشد ابزار بندگی است. دعا دری به سوی خدا و مجالی برای سخن گفتن با اوست. از منظر علماء بزرگترین نعمتی که خداوند به بشریت عطا کرده، دادن حق دعا به انسان و موجودات زنده است. می توان دعا را سرمنشأ تمام الطاف الهی دانست و لطف تو به خدا بر بنده را در آن یافت. باید اذعان نمود که باشکوه ترین حالت انسان در لحظه ی دعا و نیایش به درگاه خداوند است.

زمانی که او خاضعانه و خاشعانه در محضر معبود خود اظهار عجز و ناتوانی می کند و از او یاری می طلبد درواقع دعا، حرکتی به سوی نور و روشنایی است، حرکتی که باید از طرف بنده آغاز شود تا شایسته عنایت و توجه ربّ خویش قرار گیرد آنگاه لحظه ی استجابت فرا می رسد. تعبیراتی که درباره ی دعا در روایات ما شده نشان- دهنده ی ضرورت دعا در زندگی انسانهاست. ضرورت بررسی این موضوع از این بابت بوده است که دعا کردن تأثیر و نقش مهمی می تواند در زندگی انسانها داشته باشد. درباره ی این موضوع کتاب (بخوانید مرا تا...) طریقه ی استجابت دعا به نقل از مفردات راغب ترجمه دکتر غلامرضا خسروی حسینی نوشته شده است که در این کتاب بیشتر به داشتن توحید در دعا پرداخته ... اما در این مقاله به نحوه ی دعا کردن و آثاری که بر زندگی فرد می گذارد پرداخت شده است و در این نوشتار که هدف بنیادی و جمع آوری اطلاعات به روش متنی و کتابخانه ای بوده و در ۳ محور اصلی: الف) مفهوم دعا ب) اهمیت و جایگاه دعا در اسلام ج) تأثیر دعا بر زندگی انسان (در بعد فردی و اجتماعی) از منظر قرآن و روایات پرداخته شده است.

۱- مفهوم دعا

دعا از ریشه‌ی (د. ع. و) گرفته شده و در لغت به معنای (نداء، خواندن، خواستن و طلبیدن است).^۱ و دعا از ماده «دَعَا، يَدْعُو، دُعَاءٌ، دَعْوَى» به معنای «خواندن»^۲، «درخواست انجام دادن کار»^۳ و «حاجت خواستن»^۴ است، به این بیان که صاحب دعا (نداء) نظر و توجه فرد مقابل (مخاطب) را به خود متوجه می‌سازد. معنای اصطلاحی دعا نیز از نیایش و طلب کردن حاجت از خداوند معنا کرده‌اند.^۵

و بیان دیگر راغب اصفهانی می‌نویسد: «دَعَوْتُهُ إِذَا سَأَلْتُهُ وَإِذَا اسْتَضَمُّ ... والدعاء إلى الشئ العث على متمد» یعنی این که گویی در «دعوت» هنگامی است که از او چیزی بخواهی و زمانی که از او یاری بخواهی. خواندن به سوی چیزی به معنای کسی را که به کاری و چیزی دعوت و ترغیب کردن است.^۶

دعا از دیدگاه شرع گفت‌وگو کردن با حق تعالی به نحو بیان توحید و ثنای الهی یا درخواست بخشش و رحمت از او یا طلب بهره‌ی دنیایی است.^۷

به تعبیر دیگر «ارتباط بنده با خدای خویش به دل و به زبان، که آن روح عبودیت و مغز بندگی است».^۸

^۱ مسعود، جبران، فرهنگ الفبایی عربی - فارسی، ج ۱، ترجمه: رضا انزابی نژاد، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۸۰، ص ۷۷۵

^۲ خلیل بن احمد، فراهیدی، العین، ج ۲، ص ۲۲ و ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۲۵۸

^۳ ابوهلال، عسگری، الفروق اللغویه، ص ۵۳۴

^۴ علی اکبر، دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۷، ص ۹۶۰۲

^۵ حسن، عمید، فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۹، ص ۶۰۳

^۶ محمد بن حسین، راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، بیروت: دارالعلم، ۱۴۱۲ هـ.ق، ص ۱۷۰

^۷ مصباح المنیر، ص ۱۷ - ۱۶ و لسان العرب، ج ۱۴، ص ۲۵۷

^۸ مصطفی، حسینی دشتی، معارف و معاریف، ج ۵، ص ۴۰۸

بنابراین حقیقت دعا، عبارت است از خضوع و تذلل بنده در پیشگاه خالقش. انسان با درخواست خاضعانه خویش از قدرت بی پایان خداوندی استمداد می کند تا اسباب و عوامل فراهم آمده و در مسیر خواسته های مشروع او قرار گیرند و هرچند حاجتش برآورده نشود، همین خضوع به درگاه حق با درخواست تحقق امری از امور دنیوی یا اخروی، مفهوم دعا را تحقق می بخشد و برقراری ارتباط مخلوق با خالقش را تقویت می کند.^۱

- دعا از منظر قرآن

در قرآن کریم، دعا به صورت های گوناگون در معناهای متعدد به کار رفته است و شاید مهمترین آنها همان معنایی باشد که از مفردات راغب نقل شده است. برای نمونه قرآن کریم می فرماید:

«وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَى دَارِ السَّلَامِ»^۲ خدای بزرگ مردمان را به سوی بهشت دعوت می کند. «در این آیه و نظایر آن «دعا» به معنای دعوت و تشویق به سوی چیزی است. مهمترین رابط میان خداوند و بندگانش دعا و نیایش است تا جایی که قرآن چنین می فرماید:

«قُلْ مَا يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ»^۳ بگو اگر دعای شما نباشد، پروردگارم هیچ اعتنایی به شما نمی کند.»

دعا را در قرآن، می توان از سه جهت استفاده کرد:

اول - آیاتی که خداوند در آن بندگان مؤمن خود را ترغیب فرموده که او را نیایش کنند، مانند آیات:

«... وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا...»^۴ و بخواندی خدای را در حالی که ترسناک باشید و نیز امیدوار به رحمت

^۱ علی، ملکی، نگرشی نو به تأثیر دعا در سرنوشت، قم: مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۲، ص ۱۸

^۲ سوره یونس (۱۰)، آیه ی ۲۵

^۳ سوره ی فرقان (۲۵)، آیه ی ۷۷

^۴ سوره اعراف (۷)، آیه ۵۳ و ۵۴

دوم - از آیات و قصه‌های برخی از پیامبران، که هرگان نیازی داشته‌اند، تنها مشکل‌گشای آنان نیایش بوده است. مانند حضرت نوح (علیه‌السلام) پس از صدها سال تحمل شدايد، نجات خود را از چنگال قوم بی‌انصاف به وسیله «دعا» بدست آورد. «وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ...»^۱

سوم - اهمیت دعا را می‌توان از آیاتی فهمید که خود به صورت «دعا» آمده است. از جمله قسمتی از آن آیات که به صورت «دعا» می‌باشد، از این قبیل است: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّار...»^۲

- دعا از منظر روایات

بنابر روایاتی که از اهل بیت (علیهم‌السلام) رسیده است دعا را به عنوان عبادت آن هم به صورت مستقل و از بهترین عبادت به حساب آورند و حتی دعا را به منزله‌ی مغز و روح پرستش خداوند داشته‌اند چنانچه از وجود مقدس حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) روایت است که می‌فرماید: در حوائجتان از خدا کمک بخواهید، در گرفتاری‌ها به او پناه ببرید و به سوی او تضرع کنید، او را بخوانید و دعا کنید. چون دعا مغز عبادت است هیچ مؤمنی خدا را نمی‌خواهد مگر آن که به یکی از این وجوه اجابت شود. یا در دینا بزودی حاجتش را خواهد گرفت یا در آخرت آن را دریافت خواهد کرد و یا به مقداری که دعا کرده، گناهانش پرده‌پوشی خواهد کرد به شرط آن که برای گناه دعا کرده باشد.^۳

در روایات، برای «نیایش» پیامدهای شگفت‌انگیزی بیان شده است: ۱- شفای تمام بیماری‌هاست. امام ششم می

^۱ سوره انبیاء (۲۱)، آیه ۷۶

^۲ سوره بقره (۲)، آیه ۱۹۷

^۳ عبدالواحد، تمیمی آمدی، غررالحکم و دررالکلم، چاپ اول، قم: تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶، ص ۲۰

از این جهت امام باقر (علیه السلام) در حدیثی به محمد بن مسلم می فرماید: «الا اخبرک بما فیه شفاء من کل داء حتی السام؟ قام: بلی. قال: الدعاء؛^۱ آیا به تو خبر ندهم از چیزی که شفاء هر دردی حتی مرگ است؟ عرض کرد: چرا. فرمود: آن دعا است.»

- نقش دعا در تغییر قضا و قدر

از نظر جهان بینی مادی، عوامل مؤثر در سرنوشت انسان منحصرأ مادی است. اما از نظر جهان بینی الهی، علل و عوامل دیگری که عوامل روحی و معنوی، نامیده می شوند نیز همچون عوامل مادی در سرنوشت انسان مؤثرند. استاد مطهری می گوید: «از نظر جهان بینی الهی، جهان هم شنواست هم بینا، ندا و فریاد جاندارها را می شنود و به آن ها پاسخ می دهد. به همین جهت دعا یکی از علل این جهان است که در سرنوشت انسان مؤثر است. جلو جریان هایی را می گیرد و با جریان هایی به وجود می آورد. به عبارت دیگر، دعا یکی از مظاهر قضا و قدر است که در سرنوشت حادثه ای می تواند مؤثر باشد یا جلو قضا و قدری را بگیرد.»^۲

امام علی (علیه السلام) می فرماید: «وإن صبت علیهم المصائب لجؤوا الی الاستجاره بک، علما بأن ازمه الامور بیدک و مصادرها عن قضائک؛^۳ اگر مصیبت ها بر آنان فرو ریزد به تو پناه می آورند، زیرا می دانند زمام کارها به دست توست و از سرچشمه ی قضای تو جاری است.»

در این صورت دعا در قضای الهی تأثیر می گذارد نه در قدر الهی، یعنی دعا تصمیم و اراده خداوند را در

^۱ محمد باقر، مجلسی، بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۲۹۹

^۲ مرتضی، مطهری، مجموعه آثار، ج ۱، ص ۴۰۶

^۳ محمد، دشتی، نهج البلاغه، ح ۲۲۷

حتمیت یافتن امری و امضا کردن به وقوع پیوستن پدیده ای عوض می کند، زیرا تمام زمام کارها به دست خداوند است و با پناه آوردن اولیای الهی به خداوند و قالب دعا قضای الهی دگرگون می شود.^۱

- زمان و مکان دعا

هرچند دعا در هر وقتی مطلوب است ولی بر اساس روایات اوقات مخصوصی که زمینه مناسب تر برای دعا کردن فراهم می آورد معین شده است از جمله: سحر و نیمه شب، هنگام تلاوت قرآن، هنگام اذان، هنگام بارش باران، بعد از تلاوت قرآن، در حال سجده...

امام صادق (علیه السلام) در حدیثی می فرماید: «ماطلعت الشمس بیوم افضل من یوم الجمعة»^۲

و همچنین مکان های خاص: انتخاب مکان های شریف نیز به اجابت نزدیکتر است. مانند رأس الحسین (علیه السلام) و مکانی که زیر گنبد آن قرار دارد که روایت شده است که دعا در آن استجاب می شود. گرچه روایت مخصوصی در مورد آن ما نداریم ولی قطعاً دعا در آن ها به اجابت نزدیک تر است. علاوه بر مکان های مذکور، دعا در مکان های خلوت و پنهان از اهمیت و ارزش خاصی برخوردار است، حدیثی از امام رضا (علیه السلام) در این باره وارد شده است که می فرماید: «دعوه العبد سترأ دعوه واحده تغدل سبعین دعوه علانیه»^۳

^۱ محمد رضا، کاشفی، دعا و توسل، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۹، ص ۳۸

^۲ محمد، محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۳، حکمت ۵۶۵۹، ص ۲۶۷

^۳ محمد بن یعقوب، کلینی، بحار الانوار، ج ۳، ص ۳۱۲

- نتیجه گیری

با نگاهی دقیق و همه جانبه به آن چه که در آیات و روایات گفته شده درخواهیم یافت که یکی از نیازهای بنیادین انسان‌ها نیاز به ارتباط با خداوند متعال است. همین که انسان در عمق وجود خویش ارتباط و دوستی با خداوند را به تجربه بنشیند و او را پیوسته حاضر و ناظر ببیند و در هر حالتی به او روی آورد و دل به غیر او برگیرد. چنان که در آیات و روایات دعا را به عنوان برترین عبادات مؤمن معرفی کرده است.

حتی بعضی از روانشناسان غرب اثربخشی دعا را مانند سایر داروهایی برای مشکلات روانی و بیماری‌های عاطفی البته در کنار درمان‌های علمی بیماران را به دعا و انجام فرایض در درمان‌های جسمی و روانی محسوب می‌شود. همان گونه که در این جا می‌توان تأثیر دعا را در زندگی شخصی خودمان ببینیم از آرامش روحی و روانی گرفته تا کسب معرفت یا از بین رفتن خودخواهی... که در اینجا به چند نمونه اکتفا شده است. حتی زمان و مکان اجابت هم در مستجاب شدن آن تأثیر دارد چنان که در تغییر قضا و قدر الهی مؤثر بوده است. به طور کلی می‌توان گفت که دعا درس تمام عیار خداشناسی، کلاس توحید و عرفان است و می‌توان نتایج بسیار مهمی به دست آورد از جمله اینکه انسان‌ها در طول زندگی و همه‌ی مراحل زندگی با استفاده از دعا و روش صحیح دعا کردن تمام مشکلات را از بین برده و با استفاده از صبر و توکل و دعا در درگاه خداوند تمام مشکلات خود را حل نمایند. همانگونه که تمام بزرگان ما این چنین بوده اند. دعا برای نشان دادن بندگی و احساس نیاز کامل به خداوند است.

– فهرست منابع و مأخذ

• قرآن

• نهج البلاغه

- ۱- آصفی، محمدمهدی، الدعاء عند اهل البيت، قم: مجمع جهانی اهل بیت، ۱۴۱۵
- ۲- تمیمی آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، چاپ اول، قم: انتشارات تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶ هـ ش
- ۳- جبران، مسعود بالرائد، فرهنگ الفبایی - فارسی، ترجمه: رضا افزایی نژاد، مشهد: آستان قدس رضوی، ج ۱، ۱۳۸۰ هـ ش
- ۴- حسین، نوری، مستدرک الوسائل، ۳۰ جلد، چاپ اول، قم: مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۸
- ۵- حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، تهران: آرایه، ۱۳۹۳
- ۶- خمینی، روح الله، تفسیر دعای سحر، ترجمه استاد احمد فهری، مؤسسه حروف چینی خیرخواه، ۱۳۵۹
- ۷- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، بیروت، درالعلم، ۱۴۱۲ هـ ق
- ۸- ربانی، محمدتقی، آشنایی با دعا و متون ادعیه، مرکز نشر هاجر، چاپ ششم، ۱۳۹۳
- ۹- صفایی حایری، علی، بشنو از نی، چاپ ششم، قم: انتشارات لیلہ القدر، ۱۳۹۰ هـ ش
- ۱۰- عابدی، احمد، دعاهاى مستجاب، آستانه مقدسه قم، انتشارات فرائد، ۱۳۸۹ هـ ش
- ۱۱- عمید، حسن، فرهنگ فارسی قرآن، امیر کبیر، ۱۳۷۹ هـ ش

۱۲ - غفاری، ابراهیم، آیین نیایش، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران، چاپ چهارم، قم: چاپ کیمیا،

۱۳۸۰

۱۳ - فاضل، حسن، درمان با قرآن، ویراستار نصرالله مردانی، ناشر آینه دانش، چاپ چهارم، ۱۳۸۶ هـ ش

۱۴ - کارل، الکسیس، نیایش، ترجمه علی شریعتی، شرکت سهامی انتشار، چاپ دوم، ۱۳۴۶ هـ ش

۱۵ - کاشفی، محمدرضا، دعا و توسل، چاپ دوم، دفتر نشر معارف، پاییز ۱۳۸۹ هـ ش

۱۶ - کریمی، علی، درمان با دعا یا داروخانه معنوی، ناشر انتشارات گویا، چاپ دوم، ۱۳۷۸ هـ ش

۱۷ - کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۳۶۵ هـ ش

۱۸ - محدثی، جواد، شرح چهل حدیث امام خمینی، نشر هاجر، مرکز حوزه‌های علمیه خواهران، ۱۳۹۷

۱۹ - محرمی، غلامحسن، تاریخ تشیع، نشر هاجر، ۱۳۹۸ هـ ش

۲۰ - محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ۱۴ جلد، قم: دارالحدیث، ۱۳۸۴

۲۱ - ملکی، علی، نگرشی نو به تأثیر دعا در سرنوشت، قم: بوستان کتاب، ۱۳۹۲

۲۲ - ممدوحی کرمانشاهی، حسن، شهود و شناخت: ترجمه و شرح صحیفه سجاده، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۳

۲۳ - واثقی، حسین، دعا‌های قرآن، قم: مؤسسه بوستان کتاب، مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه

علمیه قم، چاپ پنجم، ۱۳۸۶ هـ ش